ЈОВАН ДУЧИЋ

БЛАГО ЦАРА РАДОВАНА (одломак)

Цар Радован је цар царева, владар судбине, господар свемира. Он носи златну секиру на рамену, јаше коња који је бео и висок ко брдо под снегом, и на руци држи буљину са огњеним очима како би могао ноћу видети пред собом. О њему говоре у мојој земљи само људи који су полудели. Али су затим у њега поверовали и сви мурдаци. Цар Радован има круну од хартије и по плашту лудачке прапорце. Има ноге и руке зелене као трава, јер живи на копну и води. Нико не памти његово порекло, ни име његове породице, нити зна за његове пријатеље и непријатеље. Он пролази кроз небески простор као црни облак пун грмљавине, и по водама као брод који гори. Нико не зна његове битке ни тријумфе, јер његова моћ није над војскама, ни његова слава у бојним подвизима. Он царствује у миру своје величине и сунча се на сунцу своје снаге и лепоте. Он се крије од сваког, а ипак свако има његову слику у очима и његов глас у ушима. Где су његове палате и његови вртови? И где су његове беле жене, и његови брзи коњи, и његова свилена стада, и његови љути пси за стадима? Чувају ли његова врата људи или змајеви? – Само лудаци, чији је он једини цар и господар, самодржац и покровитељ, знају путеве који воде у његово царство, и знају где су постови преко којих се прелази у његове покрајине пуне сјаја и пуне музике. Јер је људски ум ограничен на оно што је видео и чуо, а лудило је једино безгранично слободно од свих ледених закона свести и сазнања. Слобода, то је лудило; и само лудаци су слободни.

Цар Радован је цар лудака који су увек добри. Он зато плива у људској крви само кад је отрована, и пребива у њиховом уму тек кад је већ помрчао, и зато су га само они који су изгубили све путеве нашли на својим тамним беспућима. Њега познају само лудаци који више никог другог не препознају; и с њим говоре само они чије речи више нико не разуме; и за њим вапе једино они који су се већ одрекли свега земаљског и људског. – Сви људи имају истоветне среће и несреће откад су постали, а само лудаци имају сваки своју сопствену срећу. Само они нису једнаки самом себи, него се обнављају увек нови. Сви људи виде ствари скоро подједнако, а само лудаци имају своја лична мишљења. Велика мудрост се налази на дну мрачног понора; и су само најлуђи људи говорили најдубље речи.

Цар Радован није постојао другде него у очима које су изгубиле свој поглед. Само лудаци говоре о благу тог цара, и зато копају ноћу и на припеци, пробијају лед и буше

студену земљину кору. Сву су земљу безброј пута испреметали. По самотним виноградима, заборављеним црквинама, по дворцима порушеним и пуним трња, свуд су копали, бушили, обарали, превртали. Безбројне војске лудих копале су с краја до накрај по мојој земљи. Свуда су прошле те црне чете изгубљених за живот, бивши људи који су се одрекли сваког додира са нама. Они од памтивека траже благо цара Радована; копају железом и каменом, и грањем, и ноктима, и зубима; копају док не попадају мртви! Читава поколења полуделих људи тражили су благо царево, закопано негде неизмерно дубоко, ко зна где, у нашим пољима. Допирали су често до у саму утробу земље, бушећи без сна и одмора; али је то благо тонуло све дубље, и мамило све свирепије. Тако ће трајати док буде сунца и месеца.

И увек ће копати, а никад двојица заједно. Јер је царев наследник само онај који буде најдубље копао, и који умре копајући, и који не би казао и када би најзад његов ашов одиста ударио у црна врата подземне палате у којој је благо цара Радована, цара свих царева, и владара свих судбина. Увек копати, док други не дође да копа! Јер само други сметају да нађемо срећу где хоћемо. Лудаци то знају боље од мудрих. Али знају то и мудри.

Нису само лудаци који копају за благом цара Радована. Сви људи знају да има у животу још једно закопано благо за сваког од њих. <…> Јер сваки човек нешто тражи; свако је упро свој поглед безумља и себичност у неко место где мисли да стоји закопано благо цара Радована. Нема никог ко не верује да нема још нешто његово које треба пронаћи. И свако верује да своје благо треба кришом тражити, кришом и од најближих и најмилијих. Сви су лудаци. Сви су људи омађијани и отровани. Јер цареве палате су високе до изнад сунца дању, и до изнад звезда у мраку када седам Влашића пролазе мирно све границе немира и очајања. Сви су људи лудаци.

Царево благо је отров овог света. О њему сањају *песници*, који живе у вечном неспокојству да објасне божанство кроз његова дела, и да га посведоче својим сопственим стварањем.

О њему сањају и *хероји*, јер мисле како само они треба да себе баце у огањ, па да сутрадан буде добро свима, и да затим сви људи нађу своје благо.

О њему сањају и *пророци*, који, у свом лудилу, проричу увек неку нову срећу и нову обећану земљу.

И најзад, о њему сањају *краљеви*, који хоће да владају силом љубави или силом мржње.

О њему је сањао Мојсије кад је ишао за огњеним стубом, и Цезар кад је прешао Рубикон, и Колумбо кад је своје једро поверио ветру који га је водио у земљу о којој није знао ни шта је ни где је. То благо царево тражи и звездар, који гледа маглу на звездама; и ботаничар који тражи сву тајну плођења у срцу једног цветића; и свештеник који враћа веру у окорело срце неверних. Сви људи траже, јер су сви луди! Крв свију је отровао цар који пролази небом као облак пун грмљавине, и морем као брод који пламти у пожару.

Цар лудака, али и цар свију људи од акције и идеала! Цар оних који у лудилу срца или у лудилу мозга верују у невероватно и остварују немогућно! Цар Радован је цар царева, силнији него херој Агамемнон, богатији него Мида, дубљи него пророк Језекиљ, и мудрији него цар Соломон. Све очи овог света упрте су у њег